

tagonizam prema Srbima, koji zamjenjuje suradnički odnos od 1903. godine.

Problem uloge Kraljevine Srbije u sarajevskom atentatu i izbijanju Prvog svjetskog rata rad je Tihomira Rajčića (407-435) u kojemu se nakon pregleda dosadašnjih spoznaja o uzrocima izbijanja Prvoga svjetskog rata i političkoga konteksta Kraljevine Srbije početkom 20. stoljeća obrađuje politička i obavještajna uloga beogradske vlade uviđom u dosadašnju literaturu i historiografske radove.

Ante Gverić obrađuje *Hrvatsko-talijanski odnosi u Zadru u vrijeme raspada Austro-Ugarske Monarhije i talijanske okupacije (1918.-1920)* (437-466). Na osnovi izvornoga arhivskog gradiva i onodobne periodike ponajprije se pruža analiza političkih prilika za druge austrijske uprave nad Dalmacijom u doba oblikovanja različitih koncepta nacionalnih integracija, a zatim i napetih međunarodnih odnosa tijekom Prvoga svjetskog rata, raspada Monarhije i porača.

Djelovanje Hrvatskog kulturnog društva Napredak na području Dalmacije (1925.-1949.) istražuju Zdravko Matić i Frano Stojić (467-523). Djelatnosti društva, čije je središte bilo u Sarajevu, bile su vezane uz unapređenje prosvjete te stipendiranje đaka i studenata. Autori kronološki obrađuju osnivanje i djelovanje podružnica diljem Dalmacije na temelju glasila Društva te izvornoga gradiva Arhiva Bosne i Hercegovine.

Metodom analize i deskripcije te temeljem arhivske građe i izjava sudionika Tado Oršolić u posljednjemu radu ovog broja *Radova* pod naslovom *Napad vojske Republike Srpske na oraško područje: operacija „Plamen 95“* (525-569) obrađuje završne bitke za Bosansku Posavinu i šire oraško područje. Obrađuju se uzroci, vojne operacije, logistika i značenje uspješne obrane snaga Hrvatskoga vijeća obrane.

U rubrici Osvrti i prikazi objavljeno je šest prikaza recentnih izdanja: dvije knjige (*Du-*

brovački kotar u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj i Ljudi 18. stoljeća na hrvatskom prostoru. Od plemića i crkvenih dostojanstvenika do težaka i ribara) i četiri monografije (*Barban i mletački Loredani: Život u pokretu, ljudi i događaji*, zatim *Misal hrvacki, Glagoljski zbornik XV. st. te Kulturalno pamćenje – ogledi o hrvatskoj kulturi i književnosti Boke*).

Kao i dosada i ovaj broj *Radova Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zadru* kvalitetnim radovima i raznolikim temama doprinosi hrvatskoj historiografiji i poznavanju prošlosti Dalmacije, ali i širega povijesnog prostora Hrvatske.

Jelena Pavković

Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku LVI, br. 1 (2018), 1-411; Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku LVI, br. 2 (2018), 413-805 stranica

U 2018. godini objavljeno je 56. godište časopisa *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku*, koje u dva broja sadrži ukupno devetnaest izvornih znanstvenih članaka, dva rada kategorizirana kao nekrolog, odnosno *in memoriam*, te šest recenzija i prikaza.

Uvodni članak prvoga broja *Arheološko istraživanje ispod mosta od Pila u Dubrovniku* (1-42) potpisuju Nikolina Topić i Branka Milošević. Članak obrađuje arheološke nalaze pronađene tijekom istraživanja lokaliteta ispod mosta od Pila, koje je provedeno koncem 2014. i 2015. godine. Provenijencija nalaza smješta se na širok prostor od zapadne Europe do Kine, a mogu se datirati od kasnoga srednjeg vijeka pa sve do 20. stoljeća. Zaključuje se kako su najbrojniji košta-

ni i keramički nalazi, no prisutno je i dosta kamena, koji je prethodno bio upotrebljavan u građevinske svrhe. Ističe se potreba za istraživanjem mjesta dodira zapadnoga luka i jarka te slojeva do dna pilona mosta jer dosadašnja sondiranja nisu u potpunosti dosegla kraj kulturalnoga sloja.

Nella Lonza u članku *Mletačka vlast nad Dubrovnikom u ranom 13. stoljeću i „zakupno kneštvo“ Giovannija Dandola (oko 1209-1235)* (43-86) sagledava dubrovačko 13. stoljeće prvenstveno iz perspektive Venecije, odnosno njezine vlasti na dubrovačkomu teritoriju, a sam model uprave uspoređuje se s drugim mletačkim posjedima. Autorica se prvenstveno fokusira na kneza Giovannija Dandola i analizu zakupnoga modela kneštva kao i ugovore sklopljene između Dubrovnika i Venecije. Zaključuje se kako mletačka vlast u Dubrovniku ne mijenja postojeću komunalnu strukturu, ali uvodi kneza kao svojega predstavnika, a zakupno kneštvo prestaje nakon Dandolove smrti kada na vlast dolaze knezovi birani kao dužnosnici na mandat od dvije godine.

Zatvaranje dubrovačkog plemstva i vijeća u političkom i društvenom kontekstu 13. i 14. stoljeća (87-116) Zdenke Janeković Römer članak je koji problematizira dugotrajan proces zatvaranja dubrovačkoga plemstva i Vijeća. U uvodnomu dijelu definira se pojam *nobilis* i prikazuje proces zatvaranja dubrovačkoga urbanog stanovništva u plemićki stalež, pri čemu se ističe kako je elitni status bio vezan uz zemljišni posjed, ali je bogatstvo pripadnika proizlazilo iz trgovine. Potom se analizira mletačka *serrata* i proces zatvaranja vijeća u istočnojadranskim gradovima, nastao kao posljedica ranijih procesa zatvaranja u Veneciji. Autorica promatra navedene procese i spram izvješća dubrovačkih kroničara (primjerice Serafina Razzija), a naposljetku se razmatraju i posljedice zatvaranja dubrovačkoga Velikog vijeća. Zaključuje se kako proces zatvaranja označava nastanak skupine pravno jednakih sa zadaćom djelovanja za komunalne

interese, a kriterij pripadnosti elitnom, odnosno plemićkom, sloju postaje sada jasno određen kao pripadnost Velikome vijeću.

Dubravka Dulibić-Paljar u radu *Religijski diskurs o djevičanstvu u Istoriji od Dijane Mavra Vetranovića* (117-146) nastoji odrediti presudnost religijskoga djevičanstva pri razumijevanju i interpretaciji Vetranoviće-va pastorala. Članak započinje osvrtom na sadržaj djela. U nastavku autorica opisuje pristup religijskomu diskursu o djevičanstvu, a zatim *Dijanu* dijeli na deset sekvenci. Posebna pozornost dana je vilama, satirima i nimfama. Ističe se sloboda kao temeljna vrijednost dubrovačkoga društva, koja je metaforički prenesena iz religijskoga koncepta djevičanstva u koncept idealnoga grada – Dubrave.

Per favore della Soltana: moćne osmanske žene i dubrovački diplomati (147-197) Vesne Miović rad je koji nastaje na temelju dostupnih pisama i uputa poklisara harača u Istanbulu i Dubrovniku, a cilj je odrediti ulogu žena u diplomaciji i poslovnim odnosima Dubrovačke Republike i Osmanskoga Carstva. U uvodnomu dijelu autorica prikazuje ulogu sultanije Mihrimah, kćeri Sulejmana Veličanstvenoga, koja je bila udana za Rustem-pašu. On je od 1544. godine obnašao dužnost velikoga vezira, a time i zaštitnika Dubrovačke Republike, s kojom je razvio živu trgovačku suradnju. Autorica potom obrađuje *sultanije majke* od vladavine Murata III. do Mehmeda IV., a potom se osvrće i na kćeri Ahmed-paše Hercegovića. Posebno se ističe odnos Dubrovčana s Mihrimahom i njezinim suprugom Rustem-pašom, koji potječe iz Skradina, kao i diplomatski oprez Republike koja nije darivala sultanije majke zbog straha od eventualnoga povećanja harača od strane Osmanlija.

Tri kartografska izvora nastala u Dubrovniku tema su Stjepana Čosića i Nikole Glamuzine, koji nam donose rad *Dubrovačka kartografija potkraj 17. stoljeća* (199-251). Rad započinje uvodom u dubrovačku kar-

tografiju, potom slijedi kontekstualizacija kartografske prakse u kojoj je uočen velik oprez pri objavljivanju karata dubrovačkoga teritorija zbog potencijalne ugroze ako postanu dostupne mogućim osvajačima. Usporedbom rukopisnih karata s djelima slavnih kartografa onoga vremena (Cantelli, Coronelli, Sanson) zaključuje se kako su analizirane karte u predjelu Republike i zaleđa u mnogočemu čak i naprednije.

Petrica Balija u *Doba obnove: krađe vezane uz poslijepotresnu obnovu Dubrovnika nakon Velike trešnje 1667.* (253-297) na temelju sačuvanih kaznenih postupaka vezanih uz krađu građevnoga materijala dostupnih u Državnome arhivu u Dubrovniku analizira utjecaj odluka Vlade na obnovu pogođenoga Grada. Autorica kategorizira vrste ukradenoga materijala i koristi popis srušenih kuća i pokradenih vlasnika za njihovo približno ubiciranje u prostoru, a navodi se da bi informacije o ljetnikovcima mogle biti posebno zanimljive istraživačima fenomena dubrovačke ladanjske arhitekture. Iz provedene analize vidljivo je povećanje kaznenih postupaka nakon 1669. godine kada prestaje biti društveno prihvatljiva praksa korištenja ruševnoga građevnog materijala za obnovu osobnih objekata, s vrhuncem 1673. godine, što ukazuje na normalizaciju stanja s napredovanjem u obnovi Grada.

Doprinos biografiji Mimi von Born, kćeri prosvjetitelja Ignaza Borna, na temelju korespondencije u arhivu danskoga književnika i teologa Friedricha Müntera, donosi nam Viktorija Franić Tomić u radu *Prilozi za biografiju Mimi von Born, supruge hrvatskog prosvjetitelja Tome Bassegljija* (299-361). Prikazuje se Mimin životni put od Beča, Dubrovnika i Sjedinjenih Američkih Država, u kojima postaje poznata kao Mary Rivardi udavši se za Johna Jacoba Urlicha Rivardija. Ističe se njezin važan doprinos kulturnoj povijesti i tragovi koje je ostavila diljem svijeta (Primjerice, internat i školu u Philadelphiji otvorila je 1802. godine.) uz kretanje među uvažanim osobama onoga vremena.

Irvin Lukežić u članku *Obitelj Levi Mondolfo: riječki Židovi dubrovačkog podrijetla* (363-411) prikazuje nam povijest ove obitelji od doseljenja u Dubrovnik iz srednje Italije u drugoj polovici 17. stoljeća do početka 19. stoljeća. Tada obitelj, potaknuta gospodarskim razlozima, seli u Rijeku koja se sve više razvijala kao važno trgovačko središte. Dokumenti i periodika dostupna u Državnome arhivu u Dubrovniku pokazuju kako su se članovi obitelji bavili različitim aktivnostima. U tomu smislu posebno je zanimljiv primjer Sabata Levija Mondolfa, koji je (osim trgovinom) posebno bio aktivan i u društvenoj sferi – osnovao je karitativno židovsko društvo. Posljednja predstavnica ove obitelji u Rijeci bila je Emilija, koja umire 1933. godine

Uvodni članak drugoga broja 56. godišta, koji se bavi duhovnim srodstvom u Istri, napisale su Danijela Doblanić i Marija Mogorović Crljenko pod naslovom *Kumovi na krštenju i svjedoci na vjenčanju u Istri od 15. do 17. stoljeća* (413-435). Na temelju matičnih knjiga krštenih autorice žele utvrditi utjecaj Tridentuskoga koncila na izbor krsnih kumova i analizirati popratni sadržaj koji se u njima nalazi, uz analizu Matične knjige vjenčanih u Rovinju. Zaključuje se kako su ugledni članovi društva češće bili birani za kumove uz čest problem homonimije. Što se svjedoka na vjenčanjima tiče, izvori ukazuju na određenu profesionalizaciju jer česte svjedoke čine crkvene osobe. Tridentški koncil donosi odredbu o smanjenu broja kumova pri određenome krštenju, što potvrđuju promatrane matične knjige.

Irena Ipšić, Ivana Lazarević i Vedran Stojanović u članku *Neformalne strukture moći i mreže kumova dubrovačkih vlasteoskih obitelji u drugoj polovici 18 stoljeća* (437-454) analiziraju institut kumstva unutar dubrovačke vlastele. Cilj je utvrditi razinu utjecaja klanovske pripadnosti na međusobno povezivanje duhovnim srodstvom među dubrovačkom vlastelom. Nakon uvoda promatraju se kumovi djece vlastele, potom njihova

starost, a zatim odnos kumova i klanova. Posebno je zanimljiv odnos obitelji Gondula i Gethaldi. Nakon provedene analize zaključuje se da pripadnost određenom klanu utječe na izbor duhovnih srodnika u devedeset posto slučajeva, čime je dokazana znatna uloga podjela i u unutarnjim obiteljskim pitanjima

Kumstvo je tema kojom se bave i Marinko Marić i Rina Kralj-Brassard u radu *Od otmiče do postelje: kumstva na vjenčanju u župi Ravno u prvoj polovici 19. stoljeća i običajna uloga vjenčanog kuma (455-477)*. Autori provode analizu vjenčanih kumstava na temelju sačuvanih matica vjenčanih, prostorno ograničenih na župu Ravno. Analiziraju se uzroci odabira kumova, a razmatra se i njihova povezanost s mladencima. Nakon provedene analize utvrđuje se da je od ukupno 233 razmatrana vjenčanja i 466 kumova svaki treći kum bio rodbinski povezan s jednim od mladenaca, a ističe se i posebna uloga kuma u tradicionalnoj svadbenoj povorci (zaštitnik mlade, starješina i pratnja u bračnoj ložnici).

Slijede tri rada nastala unutar istraživačkoga projekta *Društvena kretanja i mreže na temelju analize matičnih i kancelarijskih knjiga* (Sveučilište u Dubrovniku). Prvi od navedenih je *Mreža kumova u Blatu i Pupnatu na otoku Korčuli u drugoj polovici 19. stoljeća (479-500)* Darije Vučijević i Ivane Lazarević, dok nam drugi donose Ankica Džono Boban i Irena Ipšić pod naslovom *Krsni i vjenčani kumovi u župi Drenovci (1870-1871) (501-530)*. Ova dva rada – na temelju matičnih knjiga vezanih uz promatrano geografsko područje kroz spolnu strukturu i broj sklopljenih kumstava, ponavljajućih kumstava te zajedničkih imena i prezimena – istražuju krsno i vjenčano kumstvo kao važan čimbenik razvijanja društvenih mreža, odnosno kao sredstvo povezivanja različitih društvenih slojeva. Za područje Blata i Pupnata utvrđuje se da su krštena djeca uglavnom imala dvoje kumova, muškoga i ženskoga. Ističe se i učestalost

jednakih prezimena roditelja i kumova u Blatu, a zajedničko prezime mladih i kumova još je učestalije u slučajevima vjenčanoga kumstva. Što se spolne strukture krsnih kumstava u župi Drenovci tiče, prevladavaju žene, a svako deseto kršteno dijete nosi ime kuma ili kume, dok su na svim vjenčanjima svjedoci bili uglavnom muškarci. Treći članak, nastao kao dio spomenutoga projekta, *Kumstva na otoku Lastovu u 19. i 20. stoljeću (531-571)* donose nam Marko Rašica i Ljiljana Marks. Na temelju intervjua s kazivačima starije dobi autori prikazuju prirodu kumstava na otoku Lastovu, a ponajprije žele utvrditi kako su zatvorenost, izoliranost otoka, depopulacija i prisutnost vojnika utjecali na eventualne promjene i običaje vezane uz duhovno srodstvo. Uočava se kako dužnost krsnoga kuma sve više obnaša samo jedna osoba, no - bez obzira na demografske promjene - institut zadržava svoju važnost iako se smanjuje njegova društvena uloga zbog sve manje vezanosti uz tradicionalne običaje.

Maja Šunjić u radu *Osobna imena i prezimena u župi Desne-Rujnica u 18. i 19. stoljeću (573-617)* na temelju izvora dostupnih u arhivima u Zadru, Splitu, Veneciji kao i ostalih dokumenata župa s desne obale Neretve istražuje osobna imena i prezimena zastupljena u prvoj polovici 19. stoljeća, ali i rodove i njihovo podrijetlo (17. – 19. stoljeće) Autorica najprije donosi povijesni pregled i smještaj naselja i župe, zatim osobna imena i prezimena uz osvrt na izbor imena djece, a na kraju se bavi pitanjem rodova. Uviđa se kako prevladavaju katolička imena, a proučavanjem rodova dobivamo važne informacije o fluktuaciji stanovništva u vrijeme ratova i osmanske uprave. Na kraju rada priložene su tablice s promatranim imenima, prezimenima i rodovima.

Mortalitet dubrovačke dojenčadi tema je kojom se bave Kristina Puljizević i Rina Kralj-Brassard u članku *Utjecaj modernizacije javnog zdravstva i obrazovanja žena na dojenačku smrtnost u Dubrovniku krajem*

19. i početkom 20. stoljeća (619-645). Cilj ovoga rada jest – na temelju matičnih knjiga župe Grad - utvrditi utjecaj austrijske uprave na smanjenje stope dojenačke smrtnosti. Autorice najprije donose povijesni pregled javnoga zdravstva u Dubrovniku s nastavkom na javno zdravstvo pod austrijskom vlašću, a posljednji dio rada bavi se razinom i uzrocima dojenačke smrtnosti. Doba austrijske uprave odlikuje se uvođenjem primalja u sustav javnoga zdravstva, a područje Dubrovnika imalo je u drugoj polovici 19. stoljeća niže stope dojenačke smrtnosti od ostalih hrvatskih krajeva, ali pad smrtnosti prvenstveno se odnosi na dojenčad starosti u rasponu od mjesec dana pa sve do prve godine života.

Politička cenzura u dubrovačkim novinama Crvena Hrvatska, Dubrovnik i Prava Crvena Hrvatska (1905-1914) (647-751) Barbare Đurasović na temelju dubrovačkih stranačkih listova sačuvanih u arhivu u Dubrovniku proučava praksu cenzuriranja početkom 20. stoljeća. U uvodnomu dijelu nalazi se osvrt na praksu provedbe cenzure, a posebna pozornost posvećena je rekonstruiranju djelovanja institucija koje su provodile kontrolu novina. Ističe se visok broj zapljena koje je pretrpio list *Dubrovnik*, koji posljedično upada u financijske poteškoće, a nakratko biva prisiljen prekinuti tiskanje 1910. godine. Članak je obogaćen brojnim dijagramskim prikazima, tablicama i popisima cenzuriranoga materijala promatranih publikacija.

Posljednji izvorni znanstveni članak 56. broja donose nam Ankica Džono Boban i Joško Sindik pod naslovom *Alergijske bolesti i aeroalergeni krajem 20. stoljeća na dubrovačkom području* (753-782). Rad je nastao kao rezultat proučavanja osjetljivosti na aeroalergene i obolijevanja od alergijskih bolesti (astma, alergijski dermatitis i konjuktivitis) kao i mogućnosti prognoziranja eventualnih oboljenja, promatrano u vremenskom rasponu od deset godina na uzorku od 1346

osoba sa širega dubrovačkog područja. Astma se pokazala najčešćom bolešću na dubrovačkomu području s najboljom mogućnošću prognoziranja na temelju tri najčešće uočena alergena u promatranome vremenskom razdoblju.

U drugome godištu objavljenja su dva *In memoriam* (783-788). Autor oba teksta je Nenad Vekarić. Prvi je *in memoriam Vladimiru Stipetiću* (1928. – 2017.), a drugi je nekrolog *Ivi Periću* (1930. – 2018).

Slijedi blok *Osvti i kritike* (789-805) s ukupno šest recenzija i prikaza, koji otvara Relja Seferović s osvrtom na zbirku studija *Juraj Dragišić (Georgius Benignus), Život i djela*, koju su uredili Erna Banić-Pajnić, Bruno Ćurko, Mihaela Girardi-Karšulin i Ivica Martinović. Prvijenac Dubravka Kovačevića, *Sveti Vlaho i njegovi festanjuli*, prikazuje Rina Kralj-Brassard, a potom se osvrće i na monografiju Esada Kurtovića *Iz povijesti dubrovačkog zaleđa*. Nella Lonza donosi nam osvrt na prvi objavljeni svezak naputaka i prisega kojima započinje mandat mletačkih upravitelja: *Le commissioni ducali ai rettori d'Istria e Dalmazia* (1289-1361), koji je priredila Alessandra Rizzi. Naposljetku, Rina Kralj-Brassard prikazuje zbornik radova nastao kao rezultat međunarodnoga skupa *7. istarski povijesni biennale. Religio, fides, superstitiones (...): o vjerovanjima i pobožnosti na jadranskom prostoru*, urednice: Marija Mogorović Crljenko i Elena Uljančić-Vekić, a osvrće se i na povijesno-demografsku studiju Danijele Dobljanović, koja nosi naslov *Žrvanj života. Stanovništvo Savičente od početka 17. do početka 19. stoljeća*.

Možemo uvidjeti kako i 56. broj *Anala* obiluje znanstvenim radovima koji mogu biti zanimljivi i korisni čitateljima i istraživačima. Posebno se ističe brojnost radova vezanih uz povijesnu demografiju, ali i širok raster tema iz dubrovačke povijesti koje *Anali* obuhvaćaju.

Maja Hučić